

Людмила Ніколаєва

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ

У статті розкрито зміст і головні етапи науково-дослідницької діяльності студентів (НДДС) та визначено особливості проведення дослідницької діяльності студентами магістратури. Наголошується на важливості науково-дослідницької діяльності студентів у навчальному процесі вищого навчального закладу, що є головним чинником для формування наукового світогляду, розвитку вмінь і навичок наукового пошуку, поглиблення власних і одержання об'єктивно нових знань студентами.

Ключові слова: дослідницька діяльність, наукова діяльність, науково-дослідницька діяльність (НДД), науково-дослідницька діяльність студентів.

Українська держава розуміючи значущість науки у забезпеченні економічного, соціального і культурного прогресу наголошує на важливості підготовки фахівців нової генерації, що мають розвинені дослідницькі вміння і здатні навчатись, самовдосконалюватись протягом всього життя. Саме тому в сучасній освіті України приділяється значна увага науково-дослідницькій діяльності студентів. У наш час осередками проведення наукових досліджень є не лише спеціалізовані установи, а й навчальні заклади, зокрема ВНЗ, де студенти є повноправними учасниками процесу наукового пошуку, ведення науково-дослідницької діяльності.

Оскільки НДДС є вагомим компонентом сучасної вищої освіти, перед науковцями постає важлива проблема визначення сутності, змісту, оцінювання якості такої діяльності, позитивних і негативних чинників, що впливають на її перебіг, кількісних і якісних показників продуктивності.

Окремі аспекти науково-дослідницької діяльності студентів досліджувалася у різних галузях наукових знань (педагогіка, психологія, філософія, соціологія та ін.). О. В. Курганов вивчав проблему формування готовності студентів до психолого-педагогічного дослідження. Науково-дослідницьку роботу студента як гуманітарну технологію досліджували Л. М. Бережнова і В. І. Богословський. Проблемам підвищення ефективності та оцінки якості науково-педагогічних досліджень присвячені роботи Ю. К. Бабанського. Підготовка студентів педвузу до науково-дослідницької діяльності в умовах багаторівневої системи вищої освіти була предметом дисертаційного дослідження О. В. Ібрянкової Науково-дослідницьку діяльність студентів досліджували і Н. М. Кушнарєнко,

Н. М. Погребняк, З. І. Слєпкань, Г. С. Цехмістрова, В. М. Шейко та ін. НДД студентів магістратури була предметом наукових пошуків А. С. Акопової, С. С. Вітвицької, З. І. Слєпкань, Ю. В. Солянікова та ін.

Проте суттєві особливості дослідницької роботи майбутніх магістрів з методологічної і теоретичної позицій вивчено ще недостатньо.

Мета статті – розкрити сутність науково-дослідницької діяльності студентів, з'ясувати її зміст і головні етапи. Виявити особливості НДД студентів магістратури педагогічного університету.

Ведення науково-дослідницької діяльності студентами вітчизняних вузів ґрунтується на законодавчій базі. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» наголошує, що «наукова і науково-технічна діяльність є невід'ємною складовою частиною навчального процесу вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації» [1]. Національна доктрина розвитку освіти одним із пріоритетних напрямів державної політики визначає органічне поєднання освіти і науки. Це стає одним з головних завдань подальшого розвитку української освіти, який забезпечується рядом чинників, у тому числі і залученням до наукової діяльності студентської молоді [2]. У державній цільовій науково-технічній та соціальній Програмі «Наука в університетах» на 2008–2012 роки, що спрямована на активізацію наукової діяльності університетів, а саме «забезпечення участі студентів у наукових дослідженнях», «у міжнародних конференціях, семінарах і симпозіумах» є важливими кроками для досягнення мети даної програми. Виконання Програми передбачає «поліпшити якість підготовки фахівців на засадах взаємодії науки й освіти» [3].

Беручи до уваги цілі та вимоги, які ставить перед нами сучасна система освіти України, а саме спрямованість державної політики на розвиток наукової складової в освітній галузі, можна зробити висновок, що одне із провідних місць на всіх сходинках підготовки спеціалістів з вищою освітою займає науково-дослідницька діяльність. Залучення студентів вищих навчальних закладів, зокрема магістрантів, до НДД закладає підвалини для повноцінної трудової діяльності майбутніх фахівців, розвитку суспільства і держави, значних наукових досягнень. Наука є рушійною силою прогресу, лише на її здобутках може базуватись якісна модернізація всіх сфер життя.

У сфері сучасної освіти значна увага приділяється питанню якості навчально-виховного процесу, надання освітніх послуг, якості знань. Якість вищої освіти складається з багатьох компонентів, в тому числі і такого вагомого як НДДС. Як зазначає В. Г. Кремень, наукова діяльність безпосередньо впливає на якість навчального процесу, створюючи наукове співтовариство викладачів і студентів, атмосферу творчого пошуку. Для студентів це унікальна можливість опанувати сучасні наукові методики, доторкнутись до глибинних наукових проблем обраної ними галузі знань і

стати продовжувачами традицій і досягнень кращих науковців України [4].

Отже, НДДС є вагомим компонентом професійної підготовки майбутнього фахівця. Вона базується на двох глибоко взаємопов'язаних видах діяльності: дослідницькій та науковій.

Так на думку О. І. Савенкова, дослідницька діяльність це «...особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, що породжується в результаті функціонування механізмів пошукової активності і побудований на основі дослідницької поведінки» [5]. О. В. Леонтович визначає дослідницьку діяльність як таку, що спрямована на вирішення «творчої, дослідницької задачі з попередньо невідомим вирішенням ... і передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження в науковій сфері: постановку проблеми, вивчення теорії, присвяченої даній проблематиці, підбір методик дослідження і практичне оволодіння ними, збір власного матеріалу, його аналіз і узагальнення, власні висновки. Будь-яке дослідження, неважливо в якій області природних або гуманітарних наук воно виконується, має подібну структуру. Такий ланцюжок є невід'ємною приналежністю дослідницької діяльності, нормою її проведення» [6]. Автор переконаний, що будь-яке дослідження має структуру наукового.

Що ж стосується наукової діяльності, то її особливістю є отримання нових знань. У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» дається таке визначення: «Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань» [1]. Р. Б. Шишка, беручи за основу дане визначення, наводить головні ознаки наукової діяльності:

- 1) інтелектуальний характер і тісний взаємозв'язок з правом інтелектуальної власності;
- 2) різновид соціальної діяльності людини у певній сфері наукового виробництва;
- 3) спрямованість на одержання нових знань з метою подальшого їх використання у практичній діяльності;
- 4) проводиться у певних формах: фундаментальні та прикладні наукові дослідження [7].

Дослідники розрізняють такі види наукової діяльності: науково-дослідницька, науково-організаційна, науково-інформаційна, науково-педагогічна, науково-допоміжна та ін.

Сучасні дослідники розглядають науково-дослідницьку діяльність як інтелектуальну працю, що спрямована на отримання знань, умінь і навичок, а НДДС як «системне утворення, яке має свою структуру, зміст і форми» [8, с. 25]. Більш розгорнуте визначення поняття «науково-дослідницька діяльність студентів» формулює О. В. Курганов. Він пропонує розглядати НДДС як форму організації освітнього процесу, спрямованого на отримання знань, що мають об'єктивну новизну, а також

на формування дослідницьких умінь і навичок. Якісна відмінність поняття «науково-дослідницька діяльність», на його думку, полягає у тому, що воно визначає «динамічну систему специфічного виду взаємодії суб'єкта зі світом, яка включає сукупність мотивів, цілей, форм, методів і засобів пошуку нового об'єктивного, системно-організованого і обґрунтованого знання» [9]. З. І. Слєпкань окреслює коло завдань, на виконання яких має бути спрямована НДД студентів:

- формування наукового світогляду, оволодіння студентами методологією і методами наукового дослідження; розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у розв'язанні теоретичних і практичних завдань;
- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності. Залучення їх до розв'язання наукових проблем;
- поглиблення знань у певному науковому напрямі, формування вмінь виконання курсових робіт і дипломних проектів, підготовки наукових публікацій;
- створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, підготовка й виховання у вищому навчальному закладі резерву вчених-дослідників, викладачів [10].

Отже, виходячи із вищенаведених положень можна зазначити, що НДД студентів є інтелектуальною працею, яка спрямована на виконання певних завдань. Перш за все – це формування наукового світогляду, оволодіння технологією наукового дослідження, розвиток науково-дослідницьких умінь і навичок, поглиблення власних та створення об'єктивно нових знань щодо предмету дослідження.

У вищому навчальному закладі сьогодні залучення студентів до науково-дослідницької діяльності йде двома взаємопов'язаними шляхами:

- навчання студентів елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;
- наукові дослідження, що здійснюються студенти під керівництвом професорів і викладачів за загально-кафедральною, загально-факультетською чи вузівською науковою проблемою [11].

Г. С. Цехмістрова зазначає, що НДДС проводиться за такою послідовністю:

- виникнення ідеї, формулювання теми;
- формування мети та завдань дослідження;
- висунення гіпотези, теоретичні дослідження;
- проведення експерименту, узагальнення наукових фактів і результатів;
- аналіз та оформлення наукових досліджень;
- впровадження та визначення ефективності наукових досліджень [11].

Науково-дослідницька діяльність студентів вузу здійснюється за

певними напрямками. Г. С. Цехмістрова говорить про два напрями: НДД, що є складовою навчального процесу (передбачена навчальними планами) і НДД поза навчальним процесом [11]. Н. М. Кушнарєнко та В. М. Шейко виокремлюють третій напрям НДД студентів – науково-організаційні заходи: конференції, конкурси та ін. [8].

Аналізуючи навчальні програми та плани педагогічного університету, можна виокремити такі види НДД першого напрямку: підготовка доповідей, написання рефератів, курсових і дипломних робіт, створення освітніх і спеціалізованих проєктів, виконання завдань науково-дослідницького характеру під час практики у школі та ін. До другого напрямку відносяться такі види НДД: підготовка доповідей на наукові конференції, тез доповідей і статей до збірників наукових праць, публікацій до наукових видань, участь у наукових гуртках, секціях, товариствах де студенти проводять певні наукові дослідження, участь студентів як наукових співробітників у розробці колективних наукових тем кафедр вузу чи спеціалізованих наукових установ.

Особливої уваги заслуговує питання проведення науково-дослідницької діяльності студентами магістратури. Магістратура готує фахівців високого рівня і є заключною сходинкою вищої освіти тому і вимоги до організації НДД магістрантів, розвитку вмінь та навичок такої діяльності, якості її вихідних продуктів мають свої особливості. С. С. Вітвицька зазначає, що науково-дослідна робота магістрантів спрямована на розвиток нахилів не лише до дослідницької діяльності, а й «творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах», ... «формування умінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних питань навчання і виховання» [12, с. 263]. Головним доробком НДД магістранта є його магістерська дипломна робота. А. С. Аكوпова використовує термін «магістерська дисертація» і дає таке визначення: «Науково-дослідницька діяльність в освітньому процесі магістратури передбачає самостійний пошук вивчення проблем і оригінальних способів їх вирішення і знаходить відображення в магістерській дисертації, містить сукупність результатів і наукових положень, що висунуті автором для публічного захисту» [13].

Науково-дослідницька діяльність магістрантів ґрунтується на завданнях навчального процесу. Проаналізувавши навчальні програми магістратури з предметів педагогічного циклу, можна зробити висновок, що під час підготовки до практичних занять магістранти завжди проводять науково-дослідницьку діяльність. Вона полягає у самостійному визначенні самої проблематики досліджень, вивченні наукових джерел інформації і в залежності від виду НДД, подальшому дослідженні та оформленні результатів. Так, з педагогіки вищої школи студентам магістратури пропонуються такі види робіт: доповіді, есе, реферати, рецензування наукових статей та авторефератів дисертацій, створення проєктів,

розроблення технологій. Обов'язковим і вагомим доробком магістранта є написання мінімум однієї наукової статті. Слід наголосити, що всі види науково-дослідницької діяльності магістрантів відбуваються згідно головних етапів наукового дослідження. До проведення НДД і оформлення результатів даних робіт висуваються такі ж головні вимоги як до кожного наукового дослідження. Це формулювання теми, визначення об'єкту і предмету дослідження, висунення гіпотези, оптимальне перетворення предмету за допомогою комплексу дослідницьких методів, узагальнення зібраного матеріалу, логічно побудований виклад власних напрацювань, конструктивні висновки та правильне оформлення роботи. Викладач або науковий керівник є консультантом, рецензентами виступають колеги-магістранти, викладач, інші викладачі – у залежності від виду НДД.

Науково-дослідницька діяльність студентів магістратури є основою навчального процесу. НДД магістрантів – це самостійна інтелектуально-творча праця, що сприяє формуванню наукового світогляду, вмінь і навичок науковця-дослідника, спрямована на отримання об'єктивно нових знань у теоретичному або практичному аспектах проблеми, що досліджується. Науково-дослідницька діяльність магістрантів завжди проводиться згідно етапів, які характерні для будь-якого наукового дослідження, але вона має свої структурні та змістові особливості у залежності від її виду. Види НДД магістрантів вирізняються масштабністю і глибиною дослідницького пошуку, а магістерська робота є сукупністю результатів самостійного вивчення проблеми і власних наукових положень магістранта.

До перспектив подальших досліджень ми відносимо визначення критеріїв якості науково-дослідницької діяльності студентів магістратури. Апробацію моделі моніторингового дослідження як ефективного інструменту для визначення якості НДД магістрантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Офіц. вид. – К., 1991. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Національна доктрина розвитку освіти. – Освіта. – 2002. – № 26. – 24.04–1.05.
3. Державна цільова науково-технічна та соціальна програма «Наука в університетах» на 2008–2012 роки [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Офіц. вид. – К., 2007. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Кремень В. Г. Доповідь на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки / В. Г. Кремень // Освіта України. – № 47. – 2003. – С. 1–10.
5. Савенков А. И. Психологические основы исследовательского подхода к обучению : учебное пособие / А. И. Савенков. – М. : Ось–89, 2006. – 480 с.

6. Леонтович А. В. Исследовательская деятельность учащихся (сборник статей) [Электронный ресурс] / А. В. Леонтович. – М. : МГДД (Ю)Т, 2003. – Режим доступа : <http://education.simcat.ru>
7. Шишка Р. Б. Організація наукових досліджень та підготовки магістерських і дисертаційних робіт : навчальний посібник / Р. Б. Шишка. – Харків : Еспада, 2007. – 368 с.
8. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. – 6-те вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2008. – 310 с.
9. Курганов А. В. Формирование готовности студентов гуманитарного вуза к психолого-педагогическому исследованию : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А. В. Курганов. – Казань, 2008. – 21 с.
10. Слепкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. І. Слепкань. – К. : Вища шк., 2005. – 239 с.
11. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. С. Цехмістрова. – К. : Видавничий дім «Слово», 2003. – 240 с.
12. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи : навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 396 с.
13. Акопова А. С. Подготовка магистрантов гуманитарных факультетов университета к научно-исследовательской деятельности в курсе иностранного языка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Акопова Ася Савична. – Ростов н/Д, 2005. – 214 с.